

Zakon o rastavi crkve i države u Francuskoj i kanonsko pravo.

Piše Dr. Juraj Cenkić.

B) Pravo crkve katoličke na imutak po pozitivnom božjem pravu.

S v. o c i. Ja ne bih ovdje dokazivao pravo crkve na »mrtvu ruku« iz svjedočanstva sv. otaca, iz izjava raznih papa i crkvenih sabora, da nije bilo ljudi, koji baš na tom osnovu pobijahu to pravo. Bili su to poznati legiste kao Muhlenbruch, socijaliste, kao De Laveleye, te protestanti svi, koliko god ih imade. Svi se ti pozivaju na sv. evangjelje i na tradiciju, ali za njih vrijedi ova sv. Augustina: »Qui contra Christum portant signum Christi et contra Evangelium de ipso Evangelio, quod non intelligunt, gloriantur.¹ A sad ad rem. Papa Kornelije (251—253) piše slavnome kartaškom biskupu-primasu Ciprijanu za nekoga Nikostrata defraudanta, neka upozori biskupe i vjernike na nj, jer da taj nesretnik nije samo svoju gospodaricu okrao, već je i crkvene depozite odnesao » . . . non solum . . . verum etiam, quod est illi ad perpetuam poenam reservatum, ecclesiae deposita non modica abstulisse.«

Ciprijan s mjesta šalje na podregijene biskupe i kler okružnicu, pa upozoruje, da je Nikostrat, upravljajući kao djakon crkvenim imutkom, uzeo svetogrdom prijevarom crkvene novce, a pologe udovica i malodobnika da je zatajio, pa je onda kao notorni tat htio doći u Afriku, da predstoji kojoj crkvi kao da ovakav čovjek, koji je crkvu Kristovu oplijenio i izvarao može istoj predstojati?²

¹ Epist. CCIV. n. z. Ed. Migne. P. L. XXXIII. col. 939.

² Epist. LII.

Ciprijan dakle najprije iznosi fakat, da je crkva u njegovo doba imala bar pokretni imutak — novce —; a onda veli, da je povreda tog crkvenog svetog prava vlasništva, svetogrдна prijevara i deračina.

Za vrijeme sv. Ivana Zlatoustog imagjaše crkva carigradska, kako razabiremo iz njegove homilije XXI. u pogledu prve poslanice sv. Pavla na Korinćane, mnogo imutka. . . »magnitudi rem facultatum.« Kraj svega toga velikog imutka bodri veliki svetac u toj homiliji vjernike, neka rado daju milostinju crkvi, sigurni budući, da će se milostinja ne krasti, već upotrebljavati za crkvene i karitativne svrhe. Nitko se naime od upravitelja crkvenog imutka ne može pozvati na Judu apostola, jer taj ne može haramije svetih stvari ispričati. »Nam et Judas apostolus erat; hoc tamen nihil unquam sacrorum expilatores et avaros excusabit.¹

Crkveni je dakle imutak sv. Ivanu Zlatoustomu svet, a onaj, koji ga uzimlje jest haramija. Zar nije tu jasno izraženo pravo vlasništva?

Klasičan je upravo sv. Ambrozije, na koga se najviše protivnici crkvenog vlasništva pozivlju. Njemu je zapovijedio car Valentinijan II., da u Milanu, u sijelu njegove biskupije, preda arijevcima jednu baziliku. Sveti se Ambrozije ne pokorava toj carevoj odredbi, jer scijeni, da crkva imade nepovredivo pravo na svoj imutak kao i svaki privatnik, a opet bi to bilo svetogrgie, koje on ne će učiniti za volju caru, koji i onako nema na crkvena dobra nikakovo pravo.

»Mandatur denique: Trade Basilicam. Respondeo: Nec mihi fas est tradere, nec Tibi accipere, Imperator, expedit. Domum privati nullo potes jure temerare, Domum Dei existimas auferendam?«² . . . . Absit a me, ut tradam Christi haereditatem. Si ille (Nabuth) patrum haereditatem non tradidit, ego tradam Christi haereditatem?«³

. . . . Convenior ipse a comitibus et tribunis, ut basilicae fieret matura traditio, dicentibus imperatorem jure suo uti, eo quod in potestate ejus essent omnia. . . . Respondeo. . . . verum ea quae sunt divina, imperato-

¹ Ed. Migne. P. G. LXI. coll. 179. 180.

² Epist. XX. ad Sovorem. n. 19. Ed. Migne. P. L. XVI. coll. 999.

³ Sermo contra Auxentium n. 18. Ed. Migne P. L. XVI. coll. 1012.

riae potestati non esse subiecta . . .¹, a za što? . . . .
Imperator enim intra Ecclesiam non supra Ecclesiam est . . .²

Rekao sam, da je sv. Ambrozije klasičan upravo svjedok, a to za to, što on proti cesaropapizmu ili bolje reći proti isključivoj državnoj suverenosti kao jedinom izvoru svakoga prava, brani crkveno pravo vlasništva na osnovu naravnog i pozitivnog božanskog prava.

Izjave papa i koncila. Ovdje bih mogao navesti čitav niz provincijalnih sabora, ali ne ću. Ograničit ću se samo na neke ekumenske sabore i na novije izjave rimskih papa. Kalcedonski sabor od godine 451. nareguje, da svaka crkva katedralna mora imati iz vlastitog svećenstva uzetog jednog ekonomu, koji će prema nalozima biskupovima upravljati crkvenim dobrima. » . . . placuit, omnem ecclesiam habentem episcopum habere oconomum de clero proprio, qui dispenset res ecclesiasticas secundum sententiam episcopi proprii . . .³

Koncil lateranski II., a ekumenski X. držan god. 1139. naročito veli, da lajici uopće nemaју nikakovo pravo vlasništva nad crkvenim imutkom.

» . . . . Iuxta namque decreta sanctorum patrum, laici, quamvis religiosi sint, nullam tamen habent disponendi de ecclesiasticis facultatibus potestatem.⁴

Koncil tridentinski udara anatemom pridržanom papi sve one, koji bi se ma kojim načinom ogriješili bud o potpuno bud o nepotpuno pravo vlasništva crkvenog.⁵

Pio IX. jasno je obranio pravo crkve na imutak u svojoj enciklici *Quanta cura* (8. dec. 1864.); a u silabu, koji je toj enciklici priložen, imademo 26. i 27. propoziciju koje glase: XXVI. *Ecclesiae ministri Romanusque Pontifex ab omni rerum temporalium cura ac dominio sunt omnino excludendi.*

¹ Epist. XX. n. 8. Ed. Migne. P. L. XVI. coll. 996. i 997.

² Sermo contra Auxentium n. 36. Ed. Migne. P. L. XVI. coll. 1018.

³ Hard. II. coll. 611.

⁴ Can. XXV. Hard. VI. part. II. 1212.

⁵ . . . . Si quem clericorum vel laicorum, quacunquē is dignitate, etiam imperiali, aut regali, praefulgeat . . . cupiditas occupaverit, ut alicuius ecclesiae, seu cuiusvis saecularis vel regularis beneficii . . . jurisdictiones, bona, census ac iura, etiam feudalia et emphyteutica, fructus, emolumenta seu quascumque obventiones, quae in ministrorum et pauperum necessitates converti debent . . . in proprios usus convertere illosque usurpare praesumpserit . . . is anathemati tamdiu subiaceat, quamdiu . . . restituerit ac deinde a Romano Pontifice absolutionem obtinuerit . . . Sess. XXV. de Ref. c. I.

Leon XIII. upravo prekrasno razvija postanak te pravo crkvenog vlasništva, koje se u najstarijim spomenicima zove: *depositum pietatis*, u svojim enciklikama: *Rerum Novarum* (15. svibnja 1891.) te: *Immortale Dei* od 1. nov. 1885. Najviše je zgrade imao sada vladajući papa Pijo X., da brani filozofski titul, to jest pravo crkve na imutak in abstracto pa je on to i učinio u svojim enciklikama: *Vehementer* (11. 2. 1906.); *Gravissimo officii* te u onoj francuskoj od 6. 1. 1907., koja je naperena protiv drugog rastavnog francuskog zakona od 2. siječnja iste godine, a počima riječima *Une fois encore les graves événements*. Još jedanput nas važni događaji, koji se odigravaju u Vašoj zemlji nukaju, da . . .

C) Povjesno pravo crkve katoličke na materijalna sredstva.

Podjela povjesti crkvenog prava vlasništva.

Nema kršćanskog naroda, koji nije do u moderno doba priznavao crkvi pravo vlasništva na materijalna dobra. To se pravo u koliko je apstraktno nalazi potvrđeno bud u običajnom pravu, bud je kodificirano u zakonima zemlje, bud u konkordatima.

Pitam li za prabu prava vlasnosti; to jest za pravo vlasnosti in concreto, dakle kojim je načinom crkva došla do posjeda ovog ili onog materijalnog dobra (juridični fakt prava vlasnosti); kako se je njime služila, koje i kakve su mu bile granice i modaliti; kakva je bila juridična forma kojom je posjedovala; što sve čini t. zv. reži i m prava vlasnosti; tad bih morao pisati partikularnu povjest imovinskog crkvenog prava za svaki narod posebice. S istog razloga neću dokazivati pravo crkve na imutak u Francuskoj in concreto. Kako svagdje, tako i u Francuskoj, narod, kler i monasi s većeg dijela gragjahu crkve i samostane, a država ih jedva gdje pomagaše; pače ista pripomoć kraljeva, obično je tekla iz privatnih njihovih sredstava. Isto tako je u Francuskoj crkva došla do imutka bud okupacijom, bud donacijom, bud kupnjom, legatima etc. Za to koje čudo da u Francuskoj do revolucije crkva posjedovaše silan imetak, a poslije revolucije bje pravo crkve na imutak pripoznato konkordatom i organskim člancima. Ja ću ovdje tek općenitim potezima pripočeti, kako se razvijalo konkretno pravo općene crkve na imutak a to zato, da uzmognem i ste strane konstruirati argumenat. U općoj povjesti imovinskog prava crkve kat. možemo lučiti 3 perijoda; perijod od početka pa do Milanskog edikta, perijod feudalni i moderno doba.

Perijod od Krista do milanskog edikta.

Već u sv. evangjelju imademo jasnih dokaza, da su Isus i apostoli, te prva crkva raspolagali kao vlasnici materijalnim dobrima. Za Judu znade svako školsko dijete, da je bio blagajnik zбора apostolskoga. Dakako, da Juda nije imao vertajmovicu, već jednostavnu kožnatu kesu, ali ništa zato; ta je kesa služila za potrebe materijalne Isusu i apostola a koji je puta i za sirotinju kapnulo nešto. »Quidam enim putabant, quia oculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus: Eme ea quae opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis ut aliquid daret« (Ivan XIII. 29.)

U tim je riječima jasno izražena najprije juridična činjenica posjeda: eme . . . daret, a zatim svrha crkvenog imutka: quae opus sunt nobis ad diem festum (uzdržavanje klera i kulta) aut egenis ut aliquid daret (karitativni rad); dok se temelj prava, dakle filozofski titul izvodi iz riječi Kristovih: Dignus est enim operarius cibo suo (Mat. X. 10), te sv. Pavla: Ita et Dominus ordinavit iis qui evangelium annuntiant, de evangelio vivere (I. Cor. IX. 14).

Sv. Pavao nalaže korinćanima, da sabiru među sobom novac, pa da mu onda sabrano izruče u bogoštovne svrhe crkve jeruzalimske. De collectis autem quae fiunt in Sanctos, sicut ordinavi ecclesiis Galatiae, ita et vos facite. Per unam sabbati unusquisque nostrum apud se seponat, recondens quod ei bene placuerit: ut non, cum venero, tunc collectae fiant« (I. Cor. XVI. 1. etseq.).

Povjest Ananije i Safire uči nas, da je prva crkva posjedovala lijepe svotice, jer među svima članovima nije bilo nijednog, koji bi stradao . . . Neque enim quisquam egenus erat inter illos . . .« (Act apost. II. 41).

Kad se vjernici počeli množiti nijesu mogli apostoli na sve dospjeti i svakoga zadovoljiti, zato ustanoviše gjakone . . . Non est aequum nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis. Considerate ergo fratres, viros . . . quos constituamus super hoc opus. (Act. Apost. VI. 1—6).

Da kršćani i poslije sv. apostola imagjahu običaj sabirati i darivati u svrhe bogoštovne i karitativne; da dapače davahu desetinu i prvine od plodova zemaljskih i životinjskih jasno slijedi iz institucije 1. sv. agapa, a takogjer iz djela Ciprijanovih, Origenovih te konstitucija apostolskih. Tako je evo crkva sve do u 3. vijeka bez svakog obzira na državu, dakle kao suvereno društvo, posjedovala na osnovi prirodnog i pozitivnog božanskog te kanonskog prava.

U trećem vijeku već vidimo, da su kršćani kao korporacije posjedovali i nekretnine. Tko čita Euzebijeve povjest; komu su poznati radovi i otkrića de Rossijeva, taj će mi to rado priznati. A i sam milanski edikt zapovijeda povratu zemljišta, crkvi i drugih mjesta (groblija) što no ih poganski carevi sekularizovahu.

Pitam li, tko je bio subjekat crkvenog prava vlasništva; tad moram odgovoriti, da on nije bio pojedinac ili više pojedinaca, već socijalno organizovano tijelo. Rimljani naime ne poznavahu moralna tijela kao nosioce kolektivnog vlasništva u našem smislu, već samo kolegije.¹ Toj instituciji rimskog prava utekli se kršćani, da im bude pravo vlasništva crkvenog i državnim autoritetom zaštićeno, pa stvarahu takozvana pogrebna društva, koja su slobodno posjedovala budj pokretnine budj nekretnine. Na tom osnovu kršćani za Septima Severa i drugih rimskih tolerantnih imperatora posjedovahu sasma na legalnoj bazi crkve, groblja, zemljišta oko crkvi i groblja, pače i razne pokretnine. Do milanskog edikta još nije bila crkva, u koliko je ona svrhunaravna institucija idealnog reda a vječne svrhe, priznata kao kolegij dopušten. Istom milanski edikt daje tako shvaćanoj crkvi juridičnost (*collegium licitum*), pa tako crkva katolička dobiva od tog vremena svoju moralnu i civilnu osobnost naprama državi.²

I od tog doba crkva nesmetano u cijelom rimskom carstvu, jedne i druge pole posjeduje ne samo pokretnine i nekretnine, već i razna privilegija (*imunitates*) personalna, realna i lokalna.

Feudalno doba.

Megjutim je zapadno rimsko carstvo propalo, a na njegovo mjesto stupaju državnopravne tvorbe srednjeg vijeka.

Istočno-rimsko carstvo pada mnogo kasnije pod turskim mačem. Tako dolazi Evropa pod sferu dviju kultura; zapadna Evropa dobiva rimsku kulturu, u koliko je dašto romansko-germanska plemena i države pod utjecajem katolicizma i svojih plemenskih osobina prokuhaše, a istok dobiva bizantinsko-arapsku kulturu. I jedna i druga kultura zahvati ne samo u političke, socijalne i vjerske

¹ »Qui stipem menstruam conferre velint in id collegium coeant, conferendi causa unde defuncti sepeliantur.« — Iz tog senatskog zaključka izvela se norma pravna: »Nulla dubitatio, quod, si corpori, cui licet coire, legatum sit, debeatur.

² Maurice Vauthier, *Etude sur les personnes morales en droit romain*. Bruxelles 1887. pag. 66.

uredbe narodâ, već i u privatno-pravne odnose pojedinaca. Za to koje čudo, da imovinsko crkveno pravo nije tako ostalo, kako su ga uredili Justinijan i njegovi nasljednici, već se u koječem moralo prilagoditi novim feudalnim prilikama.

F e u d a l n a   s i s t e m a. Zapadno-rimsko carstvo konačno osvojiše Franci, Germani i Longobardi. Ti su narodi bili pravi pravcati ratari, kod kojih je bilo u cvatu t. zv. prirodno gospodarstvo. Oni su se dijelili u plemena, a plemena u sela. Svaka obitelj imala je u selu kućište (Hofstätte), na kojem imagaše zadružnu kuću i gospodarske zgrade. Izvan sela uživahu obitelji oranice, dok su šume i pašnjaci bile zajedničke čitavom selu. Oranice su se svake godine ždrijebom dijelile među pojedine obitelji. Pravo vlasništva nalazilo se usredotočeno u selu; malo po malo, tijekom vremena, postade obitelj (zadruga) isključivim vlasnikom kućišta, kuće i gospodarskih zgrada; zatim poljâ i oranica, dok pašnjaci i šume ostadoše selu, koje ih kao zemljišna zajednica posjedovaše i njima upravljaše. Tako vidimo, da se plemenski zajednički posjed ubrzo razdijelio u zadružni ili obiteljski. Od zadružnog posjeda do osobnog vlasništva samo je jedan korak. Ali do te tvorbe nije tako skoro došlo. Urođenici, ostavivši svoju domovinu, a osvojivši novu postojbinu, donesoše sobom i svoje socijalno-gospodarsko uređenje. Svako pleme imalo je svog vođu, grofa ili župana, a svaki je urođenik bio slobodan čovjek. Svima vladaše kralj. Osvojivši Franci, Germani i Longobardi zapadno-rimsko carstvo, razdijeliše među se svu zemlju. Kralj je dakako sebi najviše zadržao, za njim dogoše na red pojedini vojvode, a za ovima tek narod razdijeljen u plemena, a plemena u sela. Stari stanovnici postadoše koloni ili kmetovi. Grof ili župan imagaše svoj grad, koga su kmetovi i slobodnjaci sagradili u to ime, da ih čuva i brani za vrijeme navala tujih naroda ili susjednih plemena te grofova.

Za vrijeme pogibije snosili bi kako kmetovi, tako slobodnjaci u grad dragocjenosti, živežna sredstva, tjerali bi marvu, jer bi inače neprijatelj sve oteo, požgao ili inače uništio.

Kmetovi i slobodnjaci moradoše za vrijeme pogibije pomagati grofu, a on ih oružjem obskrbljivaše. Za to, što grof čuvaše živež, dragocjenosti i marvu u svom gradu; za to, što slobodnjake i kmetove snabdjevaše oružjem, dobivaše odštetu u naravi. I tako postadoše razna podavanja u naravi. Osim tih podavanja pozna feudalno doba i razne odštete radi prisilne uporabe vlastelinskih mlinova, peći etc. S vremenom dobiše vazalna gospoda od kraljeva

pravo, da narodu sude, da od naroda pobiru za kralja daće, da upravljaju svojim plemenom. Imajući tako svu upravu, financijalnu, sudbenu i vojničku vlast u svojim rukama, koje čudo, da doskora pretvoriše i slobodnjake u svoje prave kmetove. Povod tomu je bio i taj, što su mnogi slobodnjaci sami u ono nesigurno vrijeme davali vazalima svoja zemljišta pod zaštitu, pa u to ime davali neka podavanja u naravi. I tako je u svim zemljama bilo vrlo malo slobodnjaka (alodijalaca), a još manje seljačkih plemića, koji radi raznih zasluga dobiše plemstvo od kraljeva, pa ga jedva spasiše.

I tako imademo u srednjem vijeku krunska dobra, vlastelinska dobra, što no ih posjedovahu grofovi i baruni, šljivarska dobra i slobodnjačka. Narod kao narod nije bio vlasnik ni posjednik ničesa, već je sve bilo kraljevo i vlastelinsko. On je bio kmet »glebae adstrictus«, privezan za zemlju, koga je vlastelin zajedno sa zemljištem prodavao, zalagao, gulio, sudio mu.

Kraj takova socijalno-ekonomskog uregjenja modificiralo se i pravo crkve na imutak. Kako je posjed osvojenih naroda, postao svojinom osvajača. tako je i crkveni imutak kod starosjedioca prestao pravno bitisati. Što je bilo osvojeno sve je pripalo kralju i vlasteli. Kralj je bio svemu vlasnik, za njim je slijedila čitava hijerarhija vazala, koji dobiše od njega feuda s nepotpunim pravom vlasništva, ali uz obvezu na podavanje u krvi i prirodinama kralju. dok vlastela davahu uživanje zemljišta kmetovima uz odštete. Kasnije dakako postadoše vlastela i potpuni vlasnici.

Feudalno vlasništvo i socijalna feudalna organizacija čini dakle prelaz od obiteljskog kolektivizma na građanski individualizam. Feudalno je vlasništvo opterećeno raznim služnostima i podavanjima, a sama zemlja i posjed ne može se otugjiti i prodati, dok se promiseće čisto prema zakonima i običajima, koje vlasnik ne može mimoći.

Vlasnik je dužan vršiti obveze prema gore i prema dolje. Dakako, da se tijekom vremena vazali svih tih obveza riješiše, pa postadoše sasvijem neovisni i od kralja i od kmeta, a kralj i kmet o njima. Drugim riječima vazali zadržāše sva prava, a napustiše sve obveze. Koliko zemlje nije bilo porazdijeljeno meĝu plemstvo, a kralj nije za sebe uzeo, sve je pripalo kruni. Kruna ili kraljevska komora dijelila je tu zemlju gradovima. U početku, dok se još ne počēše razvijati gradovi, bio sav obrt usredotoćen u vlastelinskim dvorovima te u samostanima, bez razlike bio posao ženski ili muški. Nadzor nad ženskim radionicama vršila je kaste-

lanka, a u samostanima abas. To su t. zv. gynecije. Kad počeše kraljevi dotirati gradove raznim zemljama i raznim povlasticama, a sve u tu svrhu, da dobe protutežu premoćnoj vlasteli, počeše gradovi cvasti. Svaki obrt morao se izučiti, a zastupan je bio u cehu. U cehovima bila usredotočena sva trgovina, industrija i obrt. Okolina davala sirovine, a cehovi je preragijivahu. Tržište bilo jako ograničeno; za to je produkcija bila sigurna za konzumente, pa nije trpjela od konkurencije. Okolinu gradova obično nastavahu seljaci, a ti bijahu kmetovi dotičnog grada (purgarski kmetovi.)

Izvori crkvenog imetka. Kraljevi ne dotirahu samo gradove zemljištima, već i crkve. Za njim se povodili vazali, gradovi pa i oni dotirahu crkve i samostane. Tako dogioše crkve, samostani, kaptoli u posjed zemljišta, a i kmetova, koji pripadahu tim zemljištima (popovski kmetovi.)

Drugi izvor sredovječnog crkvenog imutka bijahu obnosacije. Mnogi slobodnjaci i manji plemići darovahu sebe, svoje zemljište i svoju obitelj crkvama, samostanima bud iz pobožnosti, bud da se zaštite od neprijatelja, bud da zadobe neka privilegija. Ne treba naime zaboraviti, da su crkveni kmetovi imali jednaka privilegija s onim kraljevskih. Treći izvor crkvenog imutka nalazi se u činjenici, što biskupi, opati i kanonici bijahu vojskovogje i državni funkcionari. Odatle nazivi knez-biskup, knez-opat etc.

Samostani naime obično bijahu opasani tvrdim zidom, a opkoljeni opkopom. Isto tako i rezidencije biskupa. Opati i biskupi imagjahu prema kralju iste dužnosti kao i ostali plemići; za to koje čudo, da biskupi i opati u srednjem vijeku vrlo često zamijeniše kazulu i križ sa viteškim oklopom i mačem. Mnogo stečevina crkve i samostana imade zahvaliti svoj opstanak biskupovom maču, a opet mnogi slobodnjaci i plemići dadoše baš za to svoja dobra samostanima i biskupima kao dar, jer ih sami ne mogoše obraniti. Tako su uvećani crkveni i samostanski kmetovi. Najzad kroz čitav srednji vijek bijaše kler, kako svjetovni, tako regularni jedini nosioc prosvjete, pa tako i na tom temelju dobi crkva mnoga dobra.

Juridična strana crkvenog posjeda. Toliko glede samog fakta; pitam li se za samo pravo vlasništva, to moram priznati, da ono nije bilo daj budj glede opsega i kondicija tako jasno i nad svaku sumnju uzvišeno.

Bit cijelog feudalnog posjeda sastoji se u tome, da imalac tog posjeda samo uživa posjed uz neke obveze, a pravo vlasnosti da

ostaje kod onoga, koji je taj posjed dao na uživanje. Za to n. pr. kraljevi francuski vazda naglašivahu svoje regalno pravo, pa na tom osnovu ubirahu sve dohotke vakantnih biskupijâ, a grofovi i baroni smatrahu crkvena dobra za pripomoćna sredstva, ako bijahu u nuždi. Odatle i dolazi u patronatskom pravu rečenica: *alatur egenus*. Crkvena povjest nam jasno priča, kako kraljevi i staleži crkvena dobra prodavahu, zalagahu, darivahu. Iste crkve nijesu bile od toga izuzete. Pače u crkvama srednjeg vijeka držahu važne predstave, plesove, bankete, sastanke, sajmove, dokaz, da je crkva bila smatrana javnom zgradom, koja imade služiti ne samo kultu, već i komunalnim svrhama.

Zvonove crkvene upotrebljavahu seljaci, da oglase svoje skupštine, da upozore na vatru, ili da dadu znak za navalu. Dapače u sudbenim arhivima Francuske XVII. i XVIII. vijeka čitamo mnoge osude protiv zvonova, koji bjehu tuženi, jer obavijestiše seljake o dolasku kraljevske okonjene policije ili kraljevskih te vlastelinskih ovrhovoditelja.

Osude su obično glasile, da se imadu zvonovi skinuti, pa bati-nati po krvnicima. I tako feudalno doba, kad nije vladalo gotovo nikakovo pravo, već fizična sila, nije respektiralo one svete molitve, mazanje sv. krizmom i sveti tamjan, kojim biše zvonovi blagosloveni ili posvećeni.

Uloga crkve. Ali sve to crkve nije smetalo. Ako crkveni imutak srednjeg vijeka imagiaše sličan postanak kao onaj feudalni, to crkva nije nikada pristala na to, da je ona tek uživatelj stečenih dobara. Ona je vazda branila svoje naravno i božansko pravo na imutak, a nije se prestala pozivati i na stečeno historijsko pravo. Prva naime četiri ekumenska koncila potvrdiše istočni carevi Konstantin, Teodozije Veliki, Teodozije mladi, Marcijan. Justinijan stavi njihove zaključke u svoj kodeks, dok na zapadu Karlo veliki i njegovi nasljednici u capitularia regum francorum to isto čine. Crkva je svojim kanonima isključivala svako pravo trećega na svoja dobra, zato dolaze u korpusu *juris canonici* za nositelje prava vlasnosti izrazi: *Deus, Christus, Sanctus, res nullius, res sacrae, res religiosae*; ona je priznavala tim svojim dobrima socijalni karakter; za to imademo izraza kao da su vlasnici crkvenog imutka *pauperes*, a jasno je učila, da je vlasnica crkvenog imutka bud universalna, bud partikularna crkva u koliko je ista vječna fundacija. Dakako da to pravo crkve katoličke nije onako glatko u cijelosti pripoznavano kroz cijelo feudalno doba. Borba Aleksandra IV. i Bonifacija VIII. baš

za crkvena dobra jasni su tomu dokaz; a da i ne spominjem mnogobrojne sekularizacije mnogih i te kako katoličkih vladara. — Ali neka se reče, što mu drago, iz cijele te borbe izilazi ipak na vidjelo činjenica, da se nije toliko radilo o principu, to jest o filozofičnom titulu kao podlozi prave vlasnosti, već samo o modalitetima i opsegu prava vlasništva na imetak »mrtve ruke«, dakle o režimu prava vlasnosti, koji se u čitavom srednjem vijeku najvećma pokazivao u t. z. nepotpunom pravu vlasnosti. Naravski, gdje je crkva ili bolje gdje su biskupi, kaptoli, redovi, samostani, ili papa bili bud fizički bud inače jači; ondje je crkva imala i potpuno pravo vlasnosti. Ta srednji je vijek bio vijek prava jačega, gdje je mač pisao i stvarao pravo i zakone. Gdje je bila crkva slabija, ondje je faktično samo uživala bud in perpetuum, bud do volje vlasnika. Pače kroz čitavo feudalno vrijeme cvale su upravo crkvene korporacije, kao kapituli, crkveni redovi, crkvene bratovštine, pa su te i takove korporacije na svoj način posjedovale imetak, a da nijesu trebale nikakove autorizacije.

I tako je to trajalo do XVI. vijeka. XVI., XVII. i XVIII. vijek bivaju oštiri u pogledu »mrtve ruke« i crkvenih korporacija, jer zahtijevaju izričito dozvolu vladarevu, dok najzad revolucija svojim zakonom od 18. augusta 1792. ne otpuhne u Francuskoj sav crkveni imetak. Za Francuskom sledila je Švicarska, zatim Njemačka, pred Francuskom je bila Engleska za vrijeme Henrika VIII. I tako je prelaz od feudalnog na moderno doba bio po crkveno pravo vlasnosti vrlo buran i strašan.

Moderno doba.

Sekularizacija crkvenih dobara svagdje je urodila skrajnim pauperizmom u ekonomskom pogledu; u moralnom obziru otvorila je širom vrata demoralizaciji, a u socijalnom pravcu pokazala je socijalnoj demokraciji put do uništenja svakog privatnog vlasništva, da i ne govorim o dovedenju prava očitovati posljednju volju ad absurdum.

I nema sumnje, da je danas privatno vlasništvo, nasljedno i testamentarno pravo u pogibiji. Tu se doista na državi modernoj ispunja rečenica: Tko sije vjetar, žanje buru. Današnjoj modernoj državi služi još uvijek ishodištem Rousseau-ov Contrat social. Moderna država ne priznaje naravsko ni pozitivno božije pravo. Država je izvor svega prava, pa je zakon ono, što većina zaključí. Crkva prema državi može stajati u ugovornom odnosu, a može

stajati u rastavnom stanju. U oba slučaja ovisi o većini, da li će crkvi biti pripoznato pravo na juridičnu osobnost ili ne. Ako zakoni pripoznavaju takovu juridičnost, to jest ako većina prihvaća konkordat, onda crkva, njezini redovi i njezine korporacije posjeduju »mrtvu ruku«. Ako je u državi katolička većina ili liberalna, koja je zadojena tolerancijom, a crkva je rastavljena od države, onda stoji crkva pod zaštitom općenitog prava. A to može crkvi pripoznavati pravo da posjeduje nešto kao zavod ili kao društvo ili da posjeduje pojedinac. Tako n. pr. u Americi crkvena dobra posjeduje društvo sastojeće od župnika i dva do 3 lajika, ako su dobra župna, ako su biskupska, biskup, generalni vikar i 2—3 lajika.

Pred rastavnim zakonom u Francuskoj posjedovaše dobra neautorizovanih kongregacija pojedinac čovjek, budi da je bio redovnik, budi lajik. Sada bi imale posjedovati sav crkveni imutak bogostovne općine. Kako se one nijesu ustrojile, crkva u Francuskoj, to jest vjernici i župnik samo uživaju crkvu, dok se vlasništvo nalazi u države, departementa ili općina; a do danas još nije izragjena forma pod kojom bi crkva mogla doći do nekretnina i pokretnina, potrebitih za kult. Dakako, kad dolazi u većinu antireligijozno zastupstvo kao u Portugalskoj, ondje u opće nema govora o kakovom pravu crkve na »mrtvu ruku«. Budućnost će pokazati, kako budu socijalističke većine traktirale crkvu. Ako u svijetu prevlada socijalna demokracija, a kod nas Radićevo demagoštvo, onda već unaprijed znamo sudbinu ne samo crkvenog već i privatnog vlasništva.¹ Na kleru je i katolicima da ne dogje do »in-kam-erac-i-je« crkvenog i privatnog dobra po državi.

¹ Je ne crois pas, qu'on puisse contester à l'Etat le droit de disposer des biens ecclésiastiques, si ceux-ci ve servent plus à couvrir les frais d'un grand service d'intérêt général. Les biens ecclésiastiques ne sont pas la propriété individuelle des ministres du culte, qui en jouissent; personnellement ils n'ont aucun droit. Ils appartiennent à un corps moral, qui ne les possède qu'en vertu d'un privilège, que l'Etat accorde, Si l'Etat enlevait la personification civile aux cultes, ces corporations fictives cesseraient d'être, et leur domaine, n'ayant plus de maître, retournerait nécessairement à l'Etat... M. Em. De Laveleye, umjereni državni socijalista belgijski u Revue des Deux-mondes, knjiga od 1. juna 1869. str. 721.—722.